

QUESTIONNAIRE FOR THE XVIIIth CONGRESS OF THE CONFERENCE OF EUROPEAN CONSTITUTIONAL COURTS

SUPREME COURT OF ESTONIA

I. GENERAL PART: CATALOGUES OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS

I.I International catalogues of human rights (ECHR, UDHR and ICCPR)

- **In your country, what is the constitutional position/characteristic/legal force of international treaties protecting human rights?**

Riik ei tohi sõlmida põhiseadusega (edaspidi PS) vastuolus olevaid rahvusvahelisi lepinguid. Kuna Eestis on monistlik õigussüsteem, muutuvad rahvusvaheliste dokumentide sätted ratifitseerimisel siseriiklikus õiguskorras kohustuslikuks. Kui Eesti seadused või muud õigusaktid on vastuolus Riigikogu (Eesti parlamendi) poolt ratifitseeritud rahvusvahelise lepinguga, kohaldatakse rahvusvahelise lepingu sätteid. Samuti peab Eesti rahvusvahelise õiguse üldtunnustatud põhimõtteid Eesti õiguskorra lahutamatuks osaks.

- **What mechanism is used to invoke the international treaties in national court decision-making?**

Inimõigusi kaitsevad põhiseadus ja teatavaid valdkondi käsitlevad konkreetset õigusaktid. Kõik riigiasutused, nii seadusandlikud, täidesaatvad riigiasutused kui kohtud, on kohustatud järgima ja austama inimõigusi (põhiseaduse artikkel 14).

Hagiavaldus esitatakse esimese astme kohtule, apellatsioonkaebus teise astme kohtule ja kassatsioonkaebus kolmanda või kõrgeima astme kohtule (Riigikohtule). Asi vaadatakse Riigikohtus läbi alles pärast kõigi eelnevate kohtuastmete läbimist. Apellatsiooni esitamist reguleerivad vastavad kohtumenetluse seadustikud. Ainult vandeadvokaatidel on lubatud kohtuasja Riigikohtusse esitada, et tagada juriidilistele ja füüsilistele isikutele parim õigusabi kvaliteet.

- **Is it possible to invoke the direct effect of the international catalogues of human rights? If so, please describe the mechanism.**

Kuna Eestis on monistlik õigussüsteem, muutuvad rahvusvaheliste dokumentide sätted ratifitseerimisel siseriiklikus õiguskorras kohustuslikuks. Kui Eesti seadused või muud õigusaktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud rahvusvahelise lepinguga, kehtivad selle sätted.

I.II Supranational catalogues of human rights (the Charter)

- **Is the Charter a point of reference to review the constitutionality of legal rules and/or decisions of public authorities, be it directly (a formal point of reference in some EU member states) or indirectly by “radiating” through the national catalogues (a substantive point of reference in other states)?**

Jah. Eesti on osaline Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis, samuti selle fakultatiivprotokollis, mida on muudetud protokolliga nr 11; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 4, millega tagatakse teatavad õigused ja vabadused, välja arvatud need, mis on juba hõlmatud konventsiooni ja selle esimesse protokolliga; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 6

surmanuhtluse kaotamise kohta; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 7, muudetud protokolliga nr 11; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 13 surmanuhtluse kaotamise kohta igas olukorras; Protokoll nr 15, millega muudetakse inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni. Eesti on allkirjastanud ka inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid nr 12 ja 16.

- **Does the human rights case law of the Court of Justice of the European Union serve as guidance for the interpretation and application of the national catalogue in your country by general courts, or as a source for judicial law-making?**

Jah.

- **Is the national impact of the Charter conditioned, in constitutional terms, by its essentially equivalent degree of protection afforded, or as the case may be in the EU member states, is conditioned by making a request for preliminary ruling with the Court of Justice of the EU?**

Eesti kohtud võivad kohtumenetluse käigus küsida Euroopa Kohtult eelotsust Euroopa Liidu õiguse tõlgendamise ja kohaldamise kohta. Eelotsusetaotlused põhinevad Euroopa Kohtu soovitud siseriiklikele kohtutele eelotsuse saamiseks (2018/C 257/01). Euroopa Liidu lepingu (ELL) artikli 19 lõike 3 punktis b ja Euroopa Liidu toimimise lepingu (ELTL) artiklis 267 sätestatud eelotsusetaotlus on ELi õiguse alusmehhanism.

I.III National human rights catalogues

- **Is the catalogue of human rights part of the constitution of your country? If so, how is it incorporated (a separate constitutional charter, a part of the Constitution, a part of the constitutional order)? What is its structure?**

Jah, inimõigused on üks osa põhiseadusest ja on kirjeldatud põhiõigustena. Inimõigusi kaitsevad põhiseadusele lisaks ka teatavaid valdkondi käsitlevad konkreetsete õigusaktid. Kõik riigiasutused, nii seadusandlikud, täidesaatvad riigiasutused kui ka kohtud, on kohustatud austama ja järgima inimõigusi (põhiseaduse artikkel 14). Inimõigused on seega ülimalt tähtsad. Põhiseaduses kasutatud mõisted on üldised ja avatud, mis võimaldavad õiguse rakendamist. Põhiõigused on põhiseaduse jõuga subjektiivsed õigused. Põhiõigused sisalduvad PS-s II peatükis. Põhiõiguste peatüki koostamisel oli peamiseks eeskujuks EIÕK. Põhiõigused on universaalsed õigused ja moodustavad järgmise põhimõttelise struktuuri: 1) liberaalse traditsiooni tõrjeõigused, mis kaitsevad elu ja vabadust, 2) kaitseõigused, mis kohustavad riiki kaitsma isikut kolmandate isikute rünnete eest positiivselt tegutsedes, 3) poliitilised õigused, mis võimaldavad ühiskonna liikmetel osaleda poliitilise tahte kujundamise protsessis, 4) sotsiaalsed õigused, mis tagavad eksistentsiiniimumi, 5) menetlusõigused, mis tagavad eelnevalt (1–4) nimetatud õiguste realiseerimise. Vabadus- ehk tõrjepõhiõigused tulenevad nt § 16 (õigus elule) § 19 lg-st 1 (eneseteostus), § 20 lg-st 1 (õigus vabadusele), § 29 lg-st 1 (elukutsevabadus), §-dest 32 (õigus omandile) ja 34 (liikumisvabadus), § 38 lg-st 1 (teadus- ja loomevabadus) ning §-dest 40 (usuvabadus) ja 45 (sõnavabadus) jne. Kaitsepõhiõigused on õigused avaliku võimu kaitsele teiste põhiõiguste kandjate rünnete eest. Üldine kaitsepõhiõigus sisaldub § 13 lg-s 1. PS põhikohustused võib jaotada kaheks: põhikohustused, mille eesmärk on kindlustada individuaalset vabadust, ja põhikohustused, mille eesmärk on kindlustada üldist heaolu. Esimeste hulka kuuluvad üldine austamis- ja arvestamiskohustus (§ 19 lg 2), vanemlik kohustus (§ 27 lg 3, § 37 lg 3), kohustus hoolitseda perekonna eest (§ 27 lg 5), kohustus mitte teotada teise isiku au ega head nime (§ 17) ning üldine kahju hüvitamise

kohustus (§ 25). Teist liiki põhikohustusteks on kohustus järgida seadust (PS § 19 lg 2), kohustus jääda truuks PS-le (§ 54 lg 1), kohustus kaitsta iseseisvust (§ 54 lg 1), välismaalaste ja kodakondsuseta isikute kohustus järgida Eesti põhiseaduslikku korda (§ 55), maksukohustus (§ 113), riigikaitsekohustus (§ 124 lg 1), kohustus kasutada omandit ühiskonnakasulikult (§ 32 lg 2), koolikohustus (§ 37 lg 1) ning keskkonna kaitsmise kohustus (§ 53). Sotsiaalsed põhiõigused on samuti õigused riigi positiivsele tegevusele. Sotsiaalse traditsiooni peamiseks kajastuseks PS-s on kodanike õigus riigi abile puuduse korral (§ 28 lg 2 esimene lause), mis sätestab üldise sotsiaalse põhiõiguse. PS põhiõigused on niisiis kõik PS-st tulenevad subjektiivsed õigused, mille kandjaks on üksikisik ja adressaadiks avaliku võimu kandja. Umbes veerand põhiseaduse sätetest on pühendatud inimõigustele, 48 osas kirjeldatakse põhjalikult inimõiguste ulatust õigusaktide kõrgeimal tasemel (põhiseaduses). Kodanikupõhiõigused ja poliitilised õigused on eriliselt kaitstud. Kui seadused võetakse üldiselt vastu Riigikogu lihthäälteenamusega, siis järgmisi seadusi võib vastu võtta ja muuta ainult Riigikogu liikmete häälteenamusega: kodakondsusseadus; Riigikogu valimise seadus; Vabariigi Presidendi valimise seadus; kohaliku omavalitsuse korralduse seadus; rahvahääletuse seadus; Riigikogu kodu- ja töökorra seadus; Vabariigi Presidendi ja Riigikogu liikmete tasustamise seadus; Vabariigi Valitsuse seadus; Vabariigi Presidendi ja Vabariigi Valitsuse liikmete vastu kohtumenetluse algatamise seadus; rahvusvähemuste kultuuriautonoomia seadus; riigieelarve seadus; Eesti Panga seadus; Riigikontrolli seadus; kohtute seadus ja kohtumenetlust reguleerivad seadused; Välis- ja kodumaiste laenude võtmise ja riigi rahaliste kohustustega seotud toimingud; erakorralise seisukorra seadus; rahuaja riigikaitse seadus ja sõjaaja riigikaitse seadus. Kõik ülalnimetatud seadused on seotud inimõigustega ja seetõttu tuleb neile pöörata suuremat tähelepanu ja kontrolli.

- **What is the historical background of the creation of the national catalogue of human rights in your country? Is the respective legislation in your country based on other legislation (previous or foreign), or is it original?**

Praegune põhiseadus kehtestati pärast 28. juunil 1992. aastal toimunud rahvahääletust. See sisaldab 1920. ja 1938. aasta põhiseaduse elemente. 1938. aastal loodud presidentuuri säilitades taastas see 1920. aastal loodud ühekojalise seadusandliku kogu. Põhiseadus kinnitab sõnaselgelt oma järjepidevust Eesti riigiga sellisena, nagu see eksisteeris aastatel 1920–1940 ja loob seega Eesti iseseisvusele taastava aluse. Põhiseadust võib muuta ainult seadusega, mis on vastu võetud kas rahvahääletusel või mõnedel juhtudel seadusega Riigikogus kas kiireloomulisena või kahe järjestikuse Riigikogu koosseisu poolt. Põhiseadust on viis korda muudetud. Paragrahvi 156 muudeti kohaliku omavalitsuse osas 25. veebruaril 2003; kohaliku volikogu ametiaega pikendati neljaks aastaks. See muudatus jõustus 17. oktoobril 2005. 14. septembril 2003 toimunud rahvahääletusel otsustasid Eesti inimesed, et Eesti võib kuuluda Euroopa Liitu. See muudatus jõustus 6. jaanuaril 2004. Preambulit muudeti 12. aprillil 2007, et rõhutada eesti keelt, muudatus jõustus 21. juulil 2007. Veel üks muudatus presidendi jurisdiktsiooni muutmiseks võeti vastu 13. aprillil ja see jõustus 22. juulil 2011. Viimane põhiseaduse muudatus alandas kohalike omavalitsuste volikogude valimistel 18-aastast vanusepiiri 16-aastani. See muudatus jõustus 18. augustil 2015.

- **What has been the development of your national catalogue of human rights over time? Is it undergoing a change? Are new rights included? Is there a constitutional procedure for its modification or amendment?**

Eesti on EL liige alates 2004. aastast. Eesti on aktiivselt seisnud selle eest, et EL ühise välis- ja julgeolekupoliitika (ÜVJP) kujundamisel püsiksid inimõiguste prioriteedid

päevakorras ning osales ÜRO-s EL-i poolsetel läbirääkimistel inimõiguste teemadel kolmandate riikidega. EL on määratlenud inimõigused oma välispoliitika olulise aspektina ja Eesti on toetanud EL oluliste inimõiguste eesmärkide saavutamist.

Eesti on seotud järgmiste rahvusvaheliste kohustustega: rahvusvahelise rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni (ICERD), majanduslike, sotsiaalsete ja kultuuriliste õiguste rahvusvahelise pakti (ICESR), kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti (ICCPR) ja rahvusvahelise pakti fakultatiivprotokolli, kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta (ICCPR-OP1), kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti teine fakultatiivne protokoll, mille eesmärk on surmanuhtluse kaotamine (ICCPR-OP2), naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni (CEDAW), piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise või karistamise vastase konventsiooni, piinamise ja muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise või karistamise vastase konventsiooni (OP-CAT) fakultatiivse protokolli, lapse õiguste konventsiooni (CRC), lapse õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolli laste müügi, laste prostitutsiooni ja lapsporno kohta (OP-CRC-SC), nõukogu fakultatiivprotokolli lapse õiguste konventsioon laste kaasamise kohta relvastatud konfliktidesse (OP-CRC-AC), puuetega inimeste õiguste konventsiooni (CRPD), puuetega inimeste õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolli (OP-CRC-AC) CRPD) osalisriik. Samuti on Eesti heaks kiitnud Rahvusvahelise Kriminaalkohtu Rooma statuudi ja selle muudatused Kampalas, genotsiidi ennetamise ja karistamise konventsiooni, ÜRO rahvusvahelise organiseeritud kuritegevuse vastu võitlemise konventsiooni ning kõigi selle protokollid ja mitmed muud olulised dokumendid.

Eesti ei ole esitanud reservatsioone eespool nimetatud inimõiguste peamiste dokumentide suhtes. Eesti on tunnistanud Rahvusvahelise Kohtu kohustuslikku kohtualluvust. Eesti on kodaniku- ja poliitiliste õiguste rahvusvahelise pakti (CCPR-OP1) fakultatiivprotokolli alusel heaks kiitnud üksikute kaebuste menetlemise korra; rahvusvahelise rassilise diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise konventsiooni (ICERD, artikkel 14) ja puuetega inimeste õiguste konventsiooni fakultatiivprotokolli (CRPD-OP) alusel.

Eesti on nõustunud piinamisvastase konventsiooni (CAT, artikkel 20) ja puuetega inimeste õiguste konventsiooni (CRPD, artiklid 6–7) kohaste uurimismenetlustega. Eesti on osaline Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis, samuti selle fakultatiivprotokollis, mida on muudetud protokolliga nr 11; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 4, millega tagatakse teatavad õigused ja vabadused, välja arvatud need, mis on juba hõlmatud konventsiooni ja selle esimesse protokolli; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 6 surmanuhtluse kaotamise kohta; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 7, muudetud protokolliga nr 11; Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokoll nr 13 surmanuhtluse kaotamise kohta igas olukorras; Protokoll nr 15, millega muudetakse inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni. Eesti on allkirjastanud inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni protokollid nr 12 ja 16. 1996. aastal tegi Eesti broneeringu vastavalt Art. 64 [artikkel 57 alates protokolli nr 11 jõustumisest] Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsioonis. See reservatsioon on nüüd aegunud, kuna reservatsioonis kirjeldatud menetluses olevad muudatused jõustusid juba ammu.

1. juunil 2015 sai Eesti osaliseks Euroopa Nõukogu inimkaubanduse vastaste meetmete konventsioonis. Eesti esitas deklaratsiooni vastavalt konventsiooni artikli 31 lõikele 2 ja seetõttu ei võta Eesti vajalikke seadusandlikke ja muid meetmeid, et kehtestada kohtualluvus käesoleva konventsiooni kohaselt kehtestatud kuritegude suhtes, kui kuriteo paneb toime üks konventsiooniosalistest tema kodanikud või kodakondsuseta isik, kelle alaline elukoht on selle territooriumil, kui süütegu on kriminaalkorras karistatav selle

toimepanemise ajal või kui kuritegu on toime pandud väljaspool ühegi riigi territoriaalset jurisdiktsiooni; või mõne selle kodaniku vastu. Eesti allkirjastas 2. detsembril 2014 Euroopa Nõukogu naiste vastase vägivalla ja perevägivalla ennetamise ja selle vastu võitlemise konventsiooni (Istanbuli konventsioon). Eesti astub samme ka sunniviisilise kadumise konventsiooni ja UNESCO hariduse diskrimineerimise vastase konventsiooni osaliseks saamiseks.

I.IV The mutual relationship between different catalogues of human rights

- **Can you give examples from the case law of your court related to the use of any of the international catalogues?**

Jah, meil on mitmeid kohtulahendeid, mis viitavad EIÕK kohaldamisele. Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi praktikast võib tuua järgmised näited:

- 1) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-44-13>
EIÕK-st, muudest Euroopa Komisjoni dokumentidest ega EIK praktikast ei tulene kuriteos süüdi mõistetud ja vangistatud isikutele õigust kandideerida kohalike omavalitsuste valimistel.“ (p 21); „Pakti artikli 25 punkti b kohaselt peab igal kodanikul ilma mis tahes diskrimineerimiseta ja põhjendamata kitsendusteta olema õigus ja võimalus hääletada ja olla valitud kehtivatel korralistel valimistel, mis korraldatakse üldise ja võrdse valimisõiguse alusel salajase hääletamise teel ja mis kindlustavad valijate tahte vaba väljenduse. Kolleegium leiab, et kuriteos süüdimõistetud ja vanglakaristust kandva isiku kandideerimisõiguse välistamine KOV valimistel ei ole diskrimineeriv ülal punktis 13 toodud põhjustel.
- 2) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-1-97>
Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium peab vajalikuks osundada, et alates 16. aprillist 1996. a on Eestile siduv Euroopa inimõiguste konventsioon. Põhiseaduse § 123 lg 2 alusel kohaldatakse vastuolu korral seaduse ja konventsiooni vahel konventsiooni, kui Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingut.

Teistest kolleegiumidest:

- 3) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-3-13-03>
Põhiseaduse § 123 lg 2 sätestab, et kui Eesti seadused või muud aktid on vastuolus Riigikogu poolt ratifitseeritud välislepingutega, kohaldatakse välislepingu sätteid. 13. märtsil 1996. a võttis Riigikogu vastu "Inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (täiendatud protokollidega nr 2, 3, 5 ja 8) ning selle lisaprotokollide nr 1, 4, 7, 9, 10 ja 11 ratifitseerimise seaduse", mille Vabariigi President kuulutas välja 22. märtsil 1996. a (RT II 1996, 11/12, 34). Seega on Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni näol tegemist Riigikogu ratifitseeritud välislepinguga, millel on prioriteet Eesti seaduste või muude aktide suhtes.
- 4) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-2-1-59-04>
Euroopa inimõiguste konventsiooni esimese protokolli vara kaitset tagav artikkel 1 "õiglase hüvitise" mõistet ei sisalda. Küll näeb Euroopa inimõiguste konventsiooni esimese protokolli artikli 1 esimese lõike teine lause ette, et kellelki ei või võtta tema omandit muidu kui üldistes huvides ja seaduses ettenähtud tingimustel ning rahvusvahelise õiguse üldpõhimõtteid järgides. Konventsiooni rakenduspraktika kohaselt peab omandi vabasse valdamisse sekkumine lisaks legitiimse eesmärgi "üldistes huvides" taotlemisele vastama ka proportsionaalsuse põhimõttele.

5) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-83-05>

Karistusseadustiku rakendamise seaduse (KarSRS) § 3 lg 2 sätestab, et enne KarSRS jõustumist toimepandud tegu, mis on kuriteona karistatav ka karistusseadustiku kohaselt, kvalifitseeritakse selle toimepanemise ajal kehtinud kriminaalkoodeksi vastava paragrahvi järgi. Selline regulatsioon on formaalne tagatis põhiseaduse § 23 lg-st 1 ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni (edaspidi Konventsioon) art 7 lg-st 1 tulenevale põhimõttele, et kedagi ei tohi süüdi mõista teo eest, kui seda tegu ei tunnista kuriteoks seadus, mis oli jõus teo toimepanemise ajal.

- **Has your court considered the relationship/hierarchy/competition of the catalogues of human rights in light of the protection afforded?**

Jah. Kui Eesti seadused või muud õigusaktid on vastuolus Riigikogu (Eesti parlamendi) poolt ratifitseeritud rahvusvahelise lepinguga, kohaldatakse rahvusvahelise lepingu sätteid.

- **Is there an established procedure for choosing a specific catalogue of human rights in cases where the right is protected under more catalogues (NB: The application of the Charter is binding in EU member states subject to compliance with Article 51(1), i.e. its application is not discretionary.)**

Meil ei ole eraldi protseduuri, kuid vastuolu korral siseriikliku õigusega, kuuluvad kohaldamisele ratifitseeritud rahvusvaheliste lepingute sätted.

II. SPECIAL PART – SPECIFIC ISSUES RELATED TO SELECTED FUNDAMENTAL RIGHTS

II.I Right to life

- **What is the original wording of the provision protecting this right in your national catalogue?**

Põhiseaduse § 16 sätestab järgmist: “Igaühel on õigus elule. Seda õigust kaitseb seadus. Meelevaldselt ei tohi kellelki elu võtta.”

- **Is it possible to restrict the right? If so, how and under what conditions?**

Paragrahv 16 ei välista absoluutselt/täielikult elu võtmist. Sellele viitab § 16 kolmas lause, mis keelab meelevaldse elu võtmise.

Elu võtmine võib osutada õiguspäraseks juhul, kui tegemist on mingi muu olulise õigushüve kaitsega. Nii võib jõu kasutamine (mis võib viia selle isiku elu võtmiseni, kelle vastu jõudu kasutatakse) olla õigustatud ja õiguspärane teiste inimeste kaitseks õigusvastase vägivalla eest, seaduslikul vahistamisel või seaduslikult kinnipeetud isiku põgenemise vältimiseks, samuti rahutuste või mässu mahasurumisel (vt EIÕK art 2 lg 2). Elu võtmine ei tohi aga ka neil juhtudel olla omaette eesmärgiks. Elu võtmine võib olla vaid teise õigushüve kaitsega kaasnev kahetsusväärne tagajärg. Potentsiaalselt surmava jõu kasutamine ülalviidatud eesmärkidel on lubatav vaid juhtudel, mil see on “absoluutselt vajalik”. Absoluutne vajadus kasutada jõudu tähendab, et rakendada tuleb rangemat proportsionaalsuse testi, võrreldes nende põhiõigustega, mille piirang peab olema lihtsalt “vajalik demokraatlikus ühiskonnas”.

Seejuures sätestab põhiseaduse § 130, et erakorralise või sõjaseisukorra ajal võib riigi julgeoleku ja avaliku korra huvides seadusega ettenähtud juhtudel ja korras piirata isikute

õigusi ja vabadusi ning panna neile kohustusi. Sama sate loetleb ka õigused ja vabadused, mida ei tohi piirata eelnimetatud põhjusel ning üheks selleks §-ks on ka § 16.

- **Has your court considered this right/its interpretation or enshrinement in more detail? If so, please provide practical details and list the catalogues of human rights applied.**

Näiteid põhiseaduslikkuse järelevalve kohtupraktikast, kus on käsitletud põhiseaduse §-s 16 sätestatud õigust elule:

1) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-10-10>

Riigikohus on leidnud, et kuriteos kahtlustatavale või süüdistatavale relvaloa andmisest keeldumine või tema relvaloa kehtivuse peatamine, samuti kriminaalkorras karistatud isiku relvaloa kehtetuks tunnistamine on iseenesest sobivad ja vajalikud vahendid kaitsmaks teiste inimeste elu ja tervist. Samas ei ole absoluutsed piirangud, mis täielikult välistavad kaalutusõiguse, mõõdukad. Piirangute kohaldamisel tuleb arvestada kahtlustuse või süüdistuse sisuks olevate asjaoludega või kuriteo asjaoludega, samuti kahtlustatava, süüdistatava või kriminaalkorras karistatud isiku isikuomaduste ning muude oluliste asjaoludega (vt ka RKPJKo 26.03.2009, 3-4-1-16-08; 26.04.2011, 3-4-1-2-11). Kolleegiumi seisukohton järgmine: "Riigikohus on varem leidnud, et relvaloa kehtivuse peatamise legitiimne eesmärk võib olla inimeste elu ja tervise kaitsmine. Relva omamisele võib seada piiranguid ka vajadusest tagada riigi julgeolek ja avalik kord, samuti võivad need piirangud olla õigustatud ka muude asjaoludega. Kolleegium asub seisukohale, et ka kriminaalkorras karistatud isiku relvaloa kehtetuks tunnistamine on lubatud, et tagada inimeste elu ja tervise kaitse, samuti riigi julgeolek ja avalik kord. Nimetatud eesmärgid ei ole põhiseadusega vastuolus. Relvaloa kehtetuks tunnistamine võib olla õigustatud ka muude asjaoludega."

2) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid/marksonastik?asjaNr=3-4-1-3-00>

Laskeharjutused on seotud ohuga inimeste elule ja tervisele. Seetõttu peavad laskepaikadele esitatavad nõuded ja kasutamise kord tagama, et relvade kasutamine ei ohustaks laskepaikades ning nende läheduses viibivaid inimesi, sh kaitseväelasi.

3) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-2-05>

Riigikohus leidis, et mootorsõiduki juhtimisõiguse peatamine liiklusalaste õigusrikkumiste eest teenib muu hulgas eesmärki kaitsta inimeste elu. Üldkogu seisukoht: "... juhtimisõiguse peatamise kui materiaalses mõttes karistuse eesmärk on praegusel juhul legitiimne, kuna joobnuna mootorsõidukit juhtinud isiku juhtimisõiguse peatamise eesmärgiks on muu hulgas kaitsta teiste isikute elu, tervist ja omandit. Seega on nimetatud liikumisvabaduse piirang kehtestatud teiste isikute õiguste ja vabaduste kaitseks."

Näiteid teistest kolleegiumidest:

4) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-65-15>

Elule ohtliku jõu kasutamist võib teatud tingimustel õigustada ka hädakaitse.

5) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-2-1-31-11>

Riigikohtu praktikas pole ühest seisukohta küsimuses, kas lootel on ka subjektiivne õigus elule või kaitseb loodet ainult objektiivne õigus. Riigikohus on sedastanud, et raseduse katkestamine on lubatud niivõrd, kui võrd naise õigus vabale

eneseteostusele, sh enesemääramisõigus, § 19 tähenduses kaalub üles sündimata lapse kui inimelu kandja õiguse elule § 16 mõttes.

6) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-3-1-72-09>

Kriminaalmenetluse seadustik sätestab, et kui isiku väljaandmist taotlevas riigis võib väljaandmistaotluse aluseks oleva kuriteo eest mõista karistuseks surmanuhtluse, võib isiku välja anda üksnes tingimusel, et taotleva riigi pädeva asutuse kinnituse kohaselt ei mõisteta talle surmanuhtlust või ei viida seda täide, kui surmanuhtlus on mõistetud enne väljaandmistaotluse esitamist.

- **Is there a difference between the case law of your court and the case law of international courts with respect to the protection of this right?**

Ei ole.

II.II Freedom of expression

- **What is the original wording of the provision protecting this right in your national catalogue?**

Põhiseaduse § 45 sätestab järgmist: "Igaühel on õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile ameti tõttu teatavaks saanud riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides.

Tsensuuri ei ole."

- **Is it possible to restrict the right? If so, how and under what conditions?**

Piirangud on toodud välja põhiseaduse § 45 lausetes 2 ja 3: seda õigust võib seadus piirata avaliku korra, kõlbluse, teiste inimeste õiguste ja vabaduste, tervise, au ning hea nime kaitseks. Seadus võib seda õigust piirata ka riigi ja kohalike omavalitsuste teenistujatel neile ameti tõttu teatavaks saanud riigi- või ärisaladuse või konfidentsiaalsena saadud informatsiooni ning teiste inimeste perekonna- ja eraelu kaitseks, samuti õigusemõistmise huvides. See sõnastus annab avalikele võimudele õiguse seostada väljendusvabadust niisuguste formaalsuste, tingimuste, piirangute või karistustega, mis on fikseeritud seaduses ning on demokraatlikus ühiskonnas vajalikud riigi julgeoleku, territoriaalse terviklikkuse või ühiskondliku turvalisuse huvides, korratuste või kuritegude ärahoidmiseks, tervise või kõlbluse või kaasinimeste reputatsiooni või õiguste kaitseks, konfidentsiaalse teabe avalikustamise vältimiseks või õigusemõistmise autoriteedi ja erapooletuse säilitamiseks.

- **Has your court considered this right/its interpretation or enshrinement in more detail? If so, please provide practical details and list the catalogues of human rights applied.**

Näide põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumipraktikast:

1) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-33-09>

Kandideerimisõigus kaitseb eelkõige kandideerimisele seatavate eeltingimuste ehk tsensuste eest. Esinduskogusse kandideerimisel on oluline kandidaadi vabodus levitada ja tutvustada oma vaateid. PS § 45 lg 1 esimese lause kohaselt on igaühel õigus vabalt levitada ideid, arvamusi, veendumusi ja muud informatsiooni sõnas, trükis, pildis või muul viisil. Koostoimes PS §-s 45 sätestatud väljendusvabadusega sisaldab kandideerimisõigus ka kandidaatide õigust tutvustada valijatele oma poliitilisi vaateid, osaleda poliitilises arutelus. Poliitilise välireklaami keeld, mis on üks kandideerimisõiguse kasutamise tingimustest, piirab kandidaatide õigust tutvustada nii ennast kui ka esindatavat ühendust. Seetõttu riivab see keeld PS § 60 lg-s 2 ja §-s 156 sätestatud kandideerimisõigust koostoimes PS §-s 45 sätestatud väljendusvabadusega.

Näide tsiviilkolleegiumi praktikast:

2) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-2-1-18-13>

Kolleegium kordab oma varem väljendatud seisukohta, et sõnavabaduse, sealhulgas ajakirjandusliku sõnavabaduse kasutamisel peab PS § 19 lg-st 2 tulenevalt austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust. Riigikohus on oma varasemas praktikas leidnud, et avaliku elu tegelased on suurema avalikkuse tähelepanu all ning peavad seetõttu arvestama ka suurema kriitikaga.

3) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-2-1-43-09>

Kaasus puududab populaarse uudisteportaali (Delfi) veebilehel kommentaaride avalikustamist. Mis tahes põhiõiguse kasutamisele seab piirid PS § 19 lg 2, sätestades, et igaüks peab oma õiguste ja vabaduste ning kohustuste täitmisel austama ja arvestama teiste inimeste õigusi ja vabadusi ning järgima seadust. PS § 45 esimese lõike esimeses lauses tagatakse igaühe õigus väljendusvabadusele, s.o õigusele levitada mis tahes sisuga informatsiooni mis tahes viisil. Seda õigust on piiratud põhiseaduses sätestatud au ja hea nime teotamise keeluga (PS § 17). Väljendusvabaduse ning au ja hea nime konflikti käsitlemisel tuleb kolleegiumi arvates silmas pidada seda, et keeluna sõnastatud PS § 17 ei välista au ja hea nime riiveid (sekkumist) üldse, vaid keelab üksnes au ja hea nime teotamise (võlaõigusseaduse § 1046). Teisisõnu, kõnealuse keelu eiramine ei oleks kooskõlas põhiseadusega (PS § 11). PS § 45 esimese lõike teises lauses sisaldub võimalus piirata väljendusvabadust au ja hea nime kaitseks seadusega.

Au ja hea nime kaitse huvides on väljendusvabadust piiravatena käsitatavad võlaõigusseaduse (VÕS) § 1045 lg 1 p 4, § 1046 lg 1, § 1047 lg-d 1, 2 ja 4, § 1055 lg-d 1 ja 2 ning § 134 lg 2. Maakohus leidis, et hageja au teotamine ei olnud õigustatud, seega oli see õigusvastane, sest kommentaarides ei arutleta teema üle, vaid lihtsalt solvatakse hagejat, et teda alandada. Selle seisukohaga nõustus ka ringkonnakohus. Kolleegium leiab, et VÕS § 1046 põhiseaduspärase tõlgendamise korral on au teotamine õigusvastane. Kohtute õiguslik hinnang 20-le halvustava tähendusega kommentaarile on põhjendatud. Kohtud on õigesti leidnud, et need on au teotavad nende vulgaarse, inimväarikust alandava ja ähvardusi sisalduva iseloomu tõttu.

Kolleegium ei nõustu ringkonnakohtu seisukohaga, et hageja isikuõigusi riivavate õigusvastase sisuga kommentaaride kõrvaldamine ei ole kommentaatorite aramusvabadusse sekkumine. Kolleegiumi arvates on põhiõigust mis tahes moel kitsendava (piirava) abinõu rakendamine käsitatav selle põhiõiguse kasutamisse sekkumisena. Internetiportaali pidaja sekkumine kommentaari postitaja sõnavabadusse on aga õigustatud portaalipidajast ettevõtja põhiseadusest (PS § 17)

ja seadusest (VÕS § 1046) tuleneva kolmandate isikute au ja hea nime austamise ja neile kahju tekitamisest hoidumise (VÕS § 1045 lg 1 p 4) kohustusega.

Näide kriminaalkollegiumi praktikast:

4) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-80-97>

Kuigi solvavaid sõnu sisaldavas lauses ei ole nende sõnade adressaati nimetatud, võib muudes lausetes öeldu põhjal olla võimalik järeldada, keda on iseloomustatud. Kriminaalkoodeksi § 130 mõttes hõlmab ebasünnis vorm mitte ainult vulgaarsete või ebatsensuursete sõnade, vaid ka sisult negatiivsete ja halvustavate piltlike väljendite kasutamist. Ebasünnis vorm võib olla ka mittesõnaline, näiteks karikatuur. Väljendite "rongaema" ja "abielulõhkuja" kasutamine ei ole õigustatav sünonüümide puudumisega. Solvamine on võimalik ka küsimuse vormis.

See lahend jõudis ka Euroopa Inimõiguste Kohtusse, kus ei tuvastatud artikkel 10 rikkumist.

- **Is there a difference between the case law of your court and the case law of international courts with respect to the protection of this right?**

Ei ole.

II.III Right to privacy/right to respect for private life/right to private life

- **What is the original wording of the provision protecting this right in your national catalogue?**

Põhiseaduse § 26 sätestab järgmist: "Igaühel on õigus perekonna- ja eraelu puutumatusel. Riigiasutused, kohalikud omavalitsused ja nende ametiisikud ei tohi kellegi perekonna- ega eraellu sekkuda muidu, kui seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks."

- **Is it possible to restrict the right? If so, how and under what conditions?**

Paragrahv 26 teise lause kohaselt võib sekkuda perekonna- ja eraellu tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks.

Üldjuhul peaks kvalifitseeritud seadusereservatsiooni puhul piirangu põhjuse loetelu olema ammendav. Siiski on Riigikohus käsitlenud § 26 riivet õigustava eesmärgina ka § 26 teises lauses nimetatud piirangu põhjust – põhiseaduse preambulist tagatud Eesti rahvuse ja kultuuri säilimist ning selle kaudu teiste inimeste õigust rahvuslikule identiteedile. Selline olukord võib tekkida juhul, kui mõni kaalukas väärtus on piirangute loetelust välja jäänud, mis ammendavusele pretendeeriva kvalifitseeritud seadusereservatsiooni puhul võib juhtuda.

- **Has your court considered this right/its interpretation or enshrinement in more detail? If so, please provide practical details and list the catalogues of human rights applied.**

Näiteid põhiseaduslikkuse järelevalve kollegiumi praktikast:

1) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-42-13>

Ulatuslikud eraelu riived võivad kaasnedä jalitustoimingutega kriminaalmenetluse seadustiku ning analoogsete toimingutega julgeolekuasutuste seaduse alusel. Sõltuvalt konkreetse jälitustoimingu sisust, võib riigi selline tegevus riivata erinevaid põhiseaduses tagatud õigusi ja vabadusi. Eelkõige riivavad nimetatud jalitustoimingud PS § 26 lg-s 1 tagatud perekonna- ja eraelu puutumatus, mis kaitseb uldsattena kogu eraelu, kuid riive võib puudutada ka eraelu spetsiifilisi tahke kaitsevaid põhiõigusi. Asjakohasteks pohioigusteks võivad siin olla nii PS § 33 lg-s 1 tagatud eluruumi, valduse ja toikoha puutumatus, PS § 43 lg-s 1 tagatud sonumisaladus, PS §-s 40 tagatud südametunnistuse, usu- ja mõttevabadus, PS §-s 42 sätetatud keeld koguda andmeid isiku veendumuste kohta kui ka PS § 19 lg-s 1 tagatud üldine vabaduspõhiõigus.

2) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-3-09>

Esemeliselt kaitseb PS § 26 kõiki eraelu valdkondi, mis ei ole kaitstud erioigustega (sh nt PS § 43). Kolleegium nõustub oiguskantsleriga, et PS § 26 kaitseala hõlmab ka kinnipeetava elukaaslase õigust saata kirja teel vanglasse dokumente või esemeid, mille omamine pole vanglas keelatud.

Riigivõimu sekkumine kaebuse esitaja PS §-s 26 sätetatud õigusesse perekonna- ja eraelu puutumatusete ei tähenda veel selle õiguse rikkumist. Põhiõigust riivav õigusakt ei riku põhiõigust, kui see on põhiseaduspärane ehk formaalselt ja materiaalselt põhiseadusega kooskõlas.

3) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-6-01>

Kohus on leidnud, et nii PS § 19 lg 1 kui ka § 26 kaitsealasse võib kuuluda isiku õigus muuta oma perekonnanime (kuna kohtuasjas soovis inimene lisada oma perekonnanimele suguvosanime, paigutas kohus selle olukorra PS § 26 kaitsealasse), samuti õigus oma kujutisele (<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-2-1-152-09>). Mõlema põhiõiguse kaitseala võib riivata ka isiku salajane pealtkuulamine ja salvestamine (<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-25-03>).

Näide tsiviilkolleegiumi praktikast:

4) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-2-1-152-09>

Isikul peab olema õigus ise otsustada, kas ja millisel viisil ta tahab end avalikkuse ees kujutada ning kas ja mil määral tohivad kolmandad isikud muuta tema isiksuse avaliku arutelu esemeks. Oma kujutise õigus hõlmab nii kujutise pildis kui ka liikuväs pildis.

Naideid kriminaalkolleegiumi praktikast:

5) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-51-14>

Eraelu (§ 26) kaitsealasse kuuluvad ka sõnumi metaandmed, millest ei selgu sõnumi sisu.

6) Kuna sõnumite saladusse sekkumine on PS järgi enam piiratud kui sekkumine perekonna- ja eraellu, siis on Riigikohus korduvalt käsitlenud küsimust kahe kaitseala piiritlemisest. Jalitustoimingute puhul tuleb PS § 26 aspektist hinnata kindlasti näiteks privaatsese suhtluse jälgimist (<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-25-03>) ning juurdepaasu kohalejoudnud ja andmekandjale salvestatud sõnumitele (<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-93-15>).

Näide halduskolleegiumi praktikast:

7) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-3-1-3-12>

Riigikohtu halduskolleegium on märkinud, et eraelu puutumatuse riivena käsitatakse muu hulgas isikuandmete kogumist, säilitamist, kasutamist ja avalikustamist.

- **Is there a difference between the case law of your court and the case law of international courts with respect to the protection of this right?**

Ei ole.

II.IV Freedom of religion

- **What is the original wording of the provision protecting this right in your national catalogue?**

Põhiseaduse § 40 sätestab järgmist: "Igaühel on südametunnistuse-, usu- ja mõttevabadus.

Kuulumine kirikutesse ja usuühingutesse on vaba. Riigikirikut ei ole.

Igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist ega kõlblust."

- **Is it possible to restrict the right? If so, how and under what conditions?**

Õigus täita usutalitusi ei ole piiratu. Usutalituse täitmine ei tohi § 40 lg 3 kohaselt kahjustada avalikku korda, tervist ega kõlblust. Kirikute ja koguduste seaduse (KiKoS) § 8 lg 1 lisab, et kahjustada ei tohi teiste inimeste õigusi ja vabadusi. Selline piirang tuleneb PS § 19 lg-st 2. KiKoS § 8 lg-s 1 on toodud õiguste loetelu, mida ülaltoodud alustel piirata võib: igal isikul on õigus vabalt valida, tunnistada ja kuulutada oma usulisi veendumusi, kui see ei kahjusta avalikku korda, tervist, kõlblust ega teiste inimeste õigusi ja vabadusi. PS võimaldab neil alustel piirata vaid usutalituse täitmise õigust, mitte aga õigust usulisi veendumusi vabalt valida ja tunnistada. KiKoS § 8 lg 1 tuleb tõlgendada kooskõlas PS-ga.

KiKoS § 9 kehtestab teatud erisused seoses usuliste talituste täitmisega ravi-, õppe-, hoolekande- ja kinnipidamisasutustes ning väeosades. Nimelt lisaks PS-s sätestatud piirangutele on lisatud, et lubatud on usutalituse täitmine, kui see ei kahjusta nendes asutustes kehtestatud korda ning teiste seal viibivate isikute õigusi. Seda sätet ei tohi aga tõlgendada PS-s lubatud piirangutega võrreldes lisapiirangute kehtestamisena.

- **Has your court considered this right/its interpretation or enshrinement in more detail? If so, please provide practical details and list the catalogues of human rights applied.**

Näide põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegiumi praktikast:

1) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-1-96>

Sellest, et kirikutesse ja usuühingutesse kuulumine on vaba, tuleneb, et vaba on nii kirikutesse ja usuühingutesse astumine kui ka nendest lahkumine. Kirikust või usuühingust võib isiku tema oma tahte vastaselt välja arvata vaid seaduses või ühingu põhikirjas nimetatud alustel ja korras.

PS § 40 lg 3 sätestab, et igaühel on vabadus nii üksinda kui ka koos teistega, avalikult või eraviisiliselt täita usutalitusi. Seega kaitseb Eesti PS nii individuaalset kui ka kollektiivset usu- ja veendumusvabadust.

Näide kriminaalkolleegiumi praktikast:

2) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-1-1-82-06>

Riigikohtu kriminaalkolleegium on märkinud, et PS §-s 40 garanteeritav usuvabadus ei sisalda õigust keelduda asendusteenistusest.

- **Is there a difference between the case law of your court and the case law of international courts with respect to the protection of this right?**

Ei ole.

II.V Prohibition of discrimination

- **What is the original wording of the provision protecting this right in your national catalogue?**

Põhiseaduse § 12 sätestab järgmist: “Kõik on seaduse ees võrdsed. Kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, soo, keele, päritolu, usutunnistuse, poliitiliste või muude veendumuste, samuti varalise ja sotsiaalse seisundi või muude asjaolude tõttu.

Rahvusliku, rassilise, usulise või poliitilise vihkamise, vägivalla ja diskrimineerimise õhutamine on seadusega keelatud ja karistatav. Samuti on seadusega keelatud ja karistatav õhutada vihkamist, vägivalda ja diskrimineerimist ühiskonnakihtide vahel.”

- **Is it possible to restrict the right? If so, how and under what conditions?**

Erijuhtumid on sätestatud põhiseaduse § 28 lg 2 kolmandas lauses, § 29 lg 1 kolmandas lauses, § 31 kolmandas lauses ning § 44 lg-s 4, mis näevad ette vastavate põhiõiguste piiramise võimaluse lähtuvalt isiku kodakondsusest. Sarnase struktuuri, kuid erineva sõnastusega on § 30 lg 1 teine lause ja § 32 lg 3, mille järgi võib samuti piirata õigusi lähtuvalt kodakondsusest.

Riigikohus on asunud sõnaselgelt seisukohale, et üldine võrdsuspõhiõigus on lihtsa seadusreservatsiooni ehk piiriklausliga põhiõigus, mida on võimalik piirata igal põhiseadusega kooskõlas oleval eesmärgil.

Riigikohus on pidanud ebavõrdse kohtlemise õigustamiseks piisavaks, kui ebavõrdse kohtlemise õigustamiseks on olemas mõistlik ja asjakohane põhjus.

- **Has your court considered this right/its interpretation or enshrinement in more detail? If so, please provide practical details and list the catalogues of human rights applied.**

Näiteid põhiseaduslikkuse järevelave kolleegiumi praktikast:

1) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=5-18-5/17>

Arvestades EIK praktikat, samuti Eesti põhiseaduses tagatud inimväärikuse (PS § 10) ja võrdse kohtlemise (PS § 12 lõige 1) põhimõtteid, on üldkogu seisukohal, et PS § 26 esimese lauses ja § 27 lõikes 1 tagatud perekonnapõhiõigus kaitseb ka samast soost inimeste õigust elada perekonnaelu Eestis. Üldkogu nõustub Riigikohtu halduskolleegiumi väljendatud seisukohaga, et „[p]erekonnaelu kaitset riigi sekkumise eest ei ole põhiseaduse tekstis seatud sõltuvusse perekonna-liikmete soost ega seksuaalsest sättumusest. Sellised kitsendused ei ole põhiseadusest leitavad ka tõlgendamise teel“ (Riigikohtu halduskolleegiumi 27. juuni 2017. a määrus asjas nr 3-

3-1-19-17, punkt 16). See tähendab, et samuti nagu erinevast soost inimesed, võivad ka samast soost püsivas partnerluses elavad inimesed moodustada perekonna põhiseadusliku perekonnapõhiõiguse tähenduses ning põhiseadus kaitseb nende perekonnaelu riigivõimu sekkumise eest.

Lisaks perekonnapõhiõigusele riivab välismaalaste seadus asjassepuutuvas osas ka võrdsuspõhiõigust (PS § 12 lõige 1). Kuigi samast soost inimesed ei saa Eestis abielu sõlmida, loetakse samast soost inimeste välismaal sõlmitud abielu teatud tingimustel ka Eestis kehtivaks (vt otsuse punkt 53). Seetõttu on välismaalaste seaduse sätete alusel, mis reguleerivad elamisloa väljastamist abikaasa juurde Eestisse elama asumiseks, võimalik anda tähtajaline elamisluba ka Eesti kodaniku samast soost abikaasale.

2) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-51-14>

Võrdsuspõhiõiguse väidetava rikkumise kontrolliks tuleb esmalt leida võrreldav grupp, keda koheldakse soodsamalt.

3) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-52-13>

Riigikohus on asunud sõnaselgelt seisukohale, et üldine võrdsuspõhiõigus on lihtsa seadusreservatsiooni ehk piiriklausliga põhiõigus, mida on võimalik piirata igal põhiseadusega kooskõlas oleval eesmärgil. Mitte igasugune erinev kohtlemine ei ole PS § 12 lg-ga 1 vastuolus, vaid üksnes selline, millel puudub õigustus. Võrdsuspõhiõigus ja PS § 32 lg-s 2 sätestatud omandi vaba valdamine, kasutamine ja käsutamine on piiratud igal põhiseadusega kooskõlas oleval eesmärgil.

4) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-23-11>

Riigikohus on täpsustanud, et “üldise võrdsuspõhiõiguse riive [seisneb] sarnases olukorras olevate isikute ebavõrdses (erinevas) kohtlemises”. PS § 12 lõike 1 riivega saab tegu olla üksnes siis, kui ebavõrdselt koheldakse sarnases olukorras olevaid isikuid (<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-33-14>). Uuemas praktikas on Riigikohus võtnud kasutusele järgneva vormeli: võrdsuspõhiõiguse riive tuvastamiseks tuleb leida kaebajaga sarnases olukorras olevate isikute grupp, kellega võrreldes kaebajat koheldakse halvemini (<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-1-15>).

Otsuses nr 3-4-1-1-15 viitas üldkogu varasematele võrdsuspõhiõigust puudutavatele seisukohtadele: “Riigikohtu üldkogu luges kohtunike pensionide asjas PS § 12 lg-s 1 sätestatud võrdsuspõhiõiguse riive legitiimseks eesmärgiks riigi raha säästliku kasutamise (26. juuni 2014. a otsus asjas nr 3-4-1-1-14, punkt 115). Riigikohtu üldkogu leidis ka politseinike pensioni asjas (6. jaanuari 2015. a otsus asjas nr 3-4-1-18-14, punkt 59), et ametipensionisüsteemi muudatuse legitiimne eesmärk on riigi raha otstarbekas kasutamine, mis hõlmab selle, et ühiskonna tegelikke võimalusi arvestades oleks tagatud nii konkreetse ametipensioni kui ka kogu pensionisüsteemi pikaajaline toimimine. Pensionid on riigi pikaajaline kasvav kohustus, mis peab olema prognoositav ja milleks peavad olema katteallikad. Üldkogu tugines muu hulgas Riigikontrolli 21. veebruari 2014. a aruandele „Riigi pensionisüsteemi jätkusuutlikkus”, milles leiti, et pensionisüsteemi jätkusuutlikkuse tagamiseks on vajalik pikaajaline plaan, arvestades tööealiste inimeste arvu vähenemist, pensionäride arvu suurenemist ja oodatava eluea pikenemist. Riikliku pensionikindlustuse kulud ületavad sotsiaalmaksutulused ja see puudujääk kasvab tulevikus ning ilma muudatusteta jääb suur puudujääk püsima aastakümneteks. Ametipensioni saajate hulk on perioodil 2000–2012 kasvanud üle 21 korra, 2005–2012 kasvas uute eripensionäride arv ca 30%

ning keskmiselt saadakse ametipensioni 29 aastat, samal ajal kui keskmisel vanaduspensionil ollakse 18 aastat. Riigil kulub ühe ametipensionile läinud inimese ülalpidamiseks kolm korda rohkem raha kui keskmiselt pensionäri peale (vt Riigikontrolli aruanne lk 3 jj).”

5) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-14-07>

Üldise võrdsuspõhiõiguse esemeline kaitseala hõlmab kõik eluvaldkonnad. Paragrahv 12 lg 1 järgi on põhiõiguste adreassaadid kohustatud kohtlema võrdses olukorras olevaid isikuid ja isikute grupe võrdselt.

Näide halduskolleegiumi praktikast:

6) <https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-3-1-101-06>;

<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-3-1-47-03>

Kodakondsuse alusel diskrimineerimise keeld ei saa kehtida aga kodakondsuse, elamisloa ja viisa andmisel, mis on rahvusvahelise õiguse kohaselt riigi otsustada.

- **Is there a difference between the case law of your court and the case law of international courts with respect to the protection of this right?**

Ei ole.

II.VI Right to liberty

- **What is the original wording of the provision protecting this right in your national catalogue?**

Põhiseaduse § 20 sätestab järgmist: “Igaühel on õigus vabadusele ja isikupuutumatussele.

Vabaduse võib võtta ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras: 1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks; 2) kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks; 3) kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks; 4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine; 5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik; 6) ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

Kellelki ei tohi võtta vabadust üksnes sel põhjusel, et ta ei ole suuteline täitma mingit lepingulist kohustust.”

Lisaks tuleb § 20 paremaks mõistmiseks vaadata ka §-l 21, mis sätestab järgmist: “Igaühele, kellelt on võetud vabadus, teatatakse viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil vabaduse võtmise põhjus ja tema õigused ning antakse võimalus teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele. Kuriteos kahtlustatavale antakse viivitamatult ka võimalus valida endale kaitsja ja kohtuda temaga. Kuriteos kahtlustatava õigust teatada vabaduse võtmisest oma lähedastele võib piirata ainult seaduses sätestatud juhtudel ja korras kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Kedagi ei tohi vahi all pidada üle neljakümne kaheksa tunni ilma kohtu sellekohase loata. Kohtu otsus teatatakse vahistatule viivitamatult talle arusaadavas keeles ja viisil.”

- **Is it possible to restrict the right? If so, how and under what conditions?**

Vabadust võib piirata järgmistel juhtudel (põhiseaduse § 20): 1) süüdimõistva kohtuotsuse või kohtu poolt määratud aresti täitmiseks; 2) kohtu korralduse täitmata jätmise korral või seadusega sätestatud kohustuse täitmise tagamiseks; 3) kuriteo või haldusõiguserikkumise ärahoidmiseks, sellises õiguserikkumises põhjendatult kahtlustatava toimetamiseks pädeva riigiorgani ette või tema pakkumineku vältimiseks; 4) alaealise üle kasvatusliku järelevalve sisseseadmiseks või tema toimetamiseks pädeva riigiorgani ette, et otsustada sellise järelevalve sisseseadmine; 5) nakkushaige, vaimuhaige, alkohooliku või narkomaani kinnipidamiseks, kui ta on endale või teistele ohtlik; 6) ebaseadusliku Eestisse asumise tõkestamiseks ning Eestist väljasaatmiseks või välisriigile väljaandmiseks.

- **Has your court considered this right/its interpretation or enshrinement in more detail? If so, please provide practical details and list the catalogues of human rights applied.**

Põhiseaduslikkuse järelevalve kolleegium on vabaduse kaotamise küsimust käsitlenud lahendis 3-4-1-13-15 (<https://www.riigikohus.ee/et/lahendid?asjaNr=3-4-1-13-15>). Vabaduse kaotamise teemat on käsitletud põhjalikumalt Riigikohtu kriminaalkolleegiumi praktikas, kuid me ei hakka käesoleva küsimustiku raames detailsemalt kriminaalkolleegiumi praktikat analüüsima. Lahendis 3-4-1-13-15 ütles Riigikohus, et vabadusekaotuslik karistus riivab PS § 20 lg-s 1 tagatud põhiõigust füüsilisele vabadusele. Põhiseadus ei luba kellegi vabadust riivata meelevaldselt, vaid üksnes PS § 20 lg-s 2 nimetatud eesmärkidel.

Meelevaldse vabadusevõtmisega on hõlmatud ka ilmselgelt ülemäärase kestusega vangistuse mõistmine. PS § 20 lg 1 ja lg 2 p 1 alusel süüdimõistva kohtuotsuse alusel vabaduse võtmine on põhiseaduspärane siis, kui see on ühest küljest toimunud seaduses ettenähtud menetluskorras, kuid teiselt poolt on endaga kaasa toonud isikule sellise vabadusekaotusliku karistuse kohaldamise, mis on proportsionaalne tema teo ebaõiguse määraga ehk toimepandud süüteo raskusega ja sellest tuleneva isiku süü suurusega. Kriminaalkaristusena vabaduse võtmine pikemaks ajaks, kui seda nõuab süüdlase teo raskus, ei ole kooskõlas PS §-s 20 sätestatud meelevaldse vabaduse võtmise keeluga.

- **Is there a difference between the case law of your court and the case law of international courts with respect to the protection of this right?**

Ei ole.